

O LJUBLJENJU, GOLICANJU,
I DOSAĐIVANJU

ARETÉ
IZDAVAČKA KUĆA

Naslov originala
ON KISSING, TICKLING, AND BEING BORED
PSYCHOANALYTIC ESSAYS ON THE UNEXAMINED LIFE
Adam Phillips

Edicija Preobražaj

Za izdavača
Nina Gugleta

Glavna i odgovorna urednica
Nina Gugleta

Saradnica na izdanju
Maša Tomanović

Prevod
Irina Vujičić

Lektura
Jelena Janković

Korektura
Aleksandra Dunderski

Dizajn korica
Monika Lang

Štamparija
Artprint Media, Novi Sad

Tiraž
1000 primeraka

Izdavač
Areté, Beograd, 2025

Copyright © 1993 Adam Phillips
Prava za srpsko izdanje © Arete 2025

Sva prava zadržana.
Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku
bez pismene saglasnosti izdavača.

O LJUBLJENJU, GOLICANJU,
I DOSAĐIVANJU

PSIHOANALITIČKI ESEJI
O NEISTRAŽENOM ŽIVOTU

Adam Filipš

prevod sa engleskog
Irina Vujičić

www.aretę.rs

PREDGOVOR

Pošto se psihoanaliza bavi najobičnijim stvarima na svetu, ne bi trebalo da bude teško zainteresovati se za nju. Eseji u ovoj knjizi napisani su sa uverenjem da nijedna psihoanalitička teorija koja je samo ljudima iz struke zanimljiva nije vredna čitanja. Zato sam srećan što sam većinu njih prvo objavio u časopisima – *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, *Raritan*, *London Review of Books* – koji, igrom slučaja, imaju širu publiku. Sva-ki od tih časopisa, na potpuno različite načine, podržava opa-sku Dž. L. Ostina da „nije dovoljno da pokazujemo koliko smo pametni tako što pokazujemo koliko je sve nerazumljivo.” Upravo na poziv Mišel Gribinski i Dž. B. Pontalisa, urednikā časopisa *Nouvelle Revue*, počeo sam da pišem eseje iz ove knji-ge. Imao sam velike koristi od njihovih podstreka, njihovih prevoda i njihove ljubaznosti (i činjenice da su oni skriveni i da rade iza scene). Slično tome, Ričard Poarijer i Suzen Haj-man u *Raritan*-u i Meri Kej Vilmers u *London Review Books* bili su ona vrsta pažljivih i šarmantnih urednika koji su sve što sam im slao činili boljim. Takođe, veoma sam zahvalan Anđeli fon der Lipe i Lindzi Voters iz *Harvard University Press* što su imale vere u ovaj projekat tokom nekoliko godina, i En Hotorn što je toliko dobro uredila rukopis.

Džeklin Rouz napravila je ogromne izmene u poslednjem trenutku; knjiga stoji na njenom oštroumnom entuzijazmu. U našem kliničkom radu s decom i porodicama u bolnici *Charing Cross*, koleginica Glenda Fredman promenila je način na koji razmišljam o psihoanalizi; neki od ovih eseja proističu iz naših razgovora, a neke od najboljih rečenica u njima možda su baš njene. Sara Spenki zaslužna je za naslov, i to ne samo u slučaju ove knjige.

U čitavom tekstu držim se ekonomične, ali očigledno nezadovoljavajuće konvencije upotrebe zamenica muškog roda.

SADRŽAJ

- 1 Uvod 9
- 2 O golicanju 17
- 3 Prve mržnje: fobije u teoriji 21
- 4 O riziku i samoći
- 5 O pribranosti
- 6 Briga i njena nezadovoljstva
- 7 Vraćanje sna: *In memoriam* Masud Kan
- 8 O dosađivanju
- 9 Sagledavanje prepreka
- 10 Smicalice za poljupce
- 11 Igra majki: između pedagogije i transfera
- 12 Psihoanaliza i idolatrija

„Ishodi života nisu proračunati i ne mogu da se proračunaju. Godine uče mnogome što dani ne znaju. Osobe od kojih se sastoji naše društvo iznose svoje stavove, dolaze i odlaze, smišljaju razne stvari i sprovode ih u delo, i iz toga se nešto rodi, ali to je neočekivan ishod. Pojedinaac uvek greši. Osmislio je mnogo toga i uvlačio druge ljude kao pomoćnike, svađao se s nekima ili svima, mnogo grešio, i nešto je urađeno; svi su pomalo napredni, ali pojedinac uvek greši. Ispostavlja se da je to donekle novo i veoma drugačije od onoga što je sebi obećao.”

Ralf Valdo Emerson, *Iskustvo*

„Šta greši? Vremenski uslovi ili naši kalendari?”

Džon Kejdž, *A Year from Monday*

„Kada ljudi misle da su već videli dovoljno od nečega, ali onda bude još toga, i kadar se ne menja, tada imaju jednu neobično besnu reakciju.”

Vim Venders,
Time Sequences, Continuity of Movement

UVOD

Brišar je bio sasvim u pravu kad mi je, sa sebi svojstvenom zlobom, rekao: „Kad si zaljubljen u ženu, moraš da se zapitaš: Šta želim da radim s njom?“

Stendal, *Život Anrija Brilara*

Kada je Frojd počeo da otkriva ono što danas znamo kao psihoanalizu, bilo mu je jasno za šta ona treba da se koristi. Bio je to nov metod, potencijalni oblik leka, u medicinskom tretmanu onoga što se često nazivalo „simptomi histerije“. Sve dok je psihoanaliza bila medicinski tretman, nije bilo problematično to što je shvatana kao lek. „U svojim mislima sam“, napisao je Frojd,

katarktičku psihoterapiju često upoređivao sa hirurškim zahvatima, te sam je nazivao *psihoterapijskim operacijama* i navodio analogije sa otvaranjem neke šupljine koja je prepuna gnoja, kiretiranjem nekog mesta koje je zahvaćeno truljenjem i sl. Takve analogije nalaze svoje opravdanje ne toliko u uklanjanju patogenog agensa, koliko u stvaranju boljih uslova koji tok procesa usmeravaju u pravcu oporavka.¹

U ovom završnom odeljku *Studija o histeriji* (1895), Frojd je zainteresovan za posledice svoje analogije. Poredi razgovor s nekim sa hirurškom operacijom, što sada deluje neobično (iz očiglednih razloga, hirurzi obično ne razmišljaju o svom poslu kao o obliku razgovora). Kako Frojd sugeriše, operacija nije lek; ona je samo uvod u lek. Uklanjajući patološki mate-

¹ S. Frojd, J. Brojer, *Studije o histeriji*, prev. dr Stevan Jovanović, Čigoja štampa, Beograd, 2004, str. 322.

rijal, hirurg stvara uslove u kojima može da dođe do izlječenja. Lek može početi da deluje tek onda kada se završi sa tretmanom. Psihoterapeut prosto krči put kako bi stvorio uslove neophodne za oporavak. Uklanjaju se prepreke da bi se olakšao mogući proces. Ali, da bi verovao u taj proces, i da bi znao šta je lek – kako izgleda oporavak – lekar mora već da zna kako život treba da izgleda. U svakoj analogiji – a Frojd je sigurno bio obuzet analogijama odgovarajućim psihoanalizi zato što joj je bilo tako teško odrediti mesto – izgleda da dva skupa u velikoj meri prećutnih pretpostavki udružuju snage.

Sve Frojdove sada već dobro poznate analogije za većinu psihoanalitičara u nekom smislu su izuzetno ohrabrujuće. Vrlo brzo daju pravac radoznalima. Detektiv prepoznaje trag kada ga primeti, ima retku sposobnost da ga tumači; arheolog može da zamisli prošlost koja od čitavog krša i kamenja pravi smisao; a lekar, naravno, prepoznaje simptome bolesti. U svim tim profesijama očigledni su pragmatični ciljevi njihovih postupaka. Sve one mogu da formulišu svoje ciljeve zato što ih imaju (ili obrnuto). Vokabulari koji opisuju njihove prakse prikazuju njihovu ideju o tome šta one same pokušavaju da urade. A pošto se njihovi zadaci mogu odrediti – i mogu da se prenesu drugima – profesije će znati šta znači neuspeh. Drugim rečima, kanonski tekstovi, ubedljivi praktičari i obrazovne institucije udružuju se da stvore neophodnu auru verovatnoće. Čak i ako postoje buntovnici poput Šerlocka Holmsa, oni mogu da budu buntovnici samo na pozadini doktrine.

U svom začetku, psihoanaliza nije imala nikakve tekstove, institucije ni retoriku; mogla je da vidi samu sebe jedino kroz analogije s drugim oblicima prakse. Prvi praktičari psihoanalize izmišljali su u hodu a Frojd je bio prototip „divljeg analitičara”. Takoreći, psihoanaliza se improvizovala; ali improvizovala se, uprkos medicinskom obrazovanju ranih analitičara, od skupa konvencija koje uopšte nije moguće definisati. Frojd

je morao da improvizuje od raspoloživih analogija, i pozajmljivao ih je, ponekad i sebi u inat, iz prirodnih i društvenih nauka i umetnosti. Ipak, nešto novo može da se uporedi samo s nečim iz prošlosti, s nečim već ustanovljenim. Iako su Frojdove analogije bile vrlo zanimljive, potkrepljujući istovremeno romantiku i dostojnost psihoanalize, nije bio voljan da opisuje kako se psihoanaliza *razlikuje* od profesija kojima se najviše divio; načine na koje psihoanaliza, na primer – kao što na više mesta u ovim esejima pominjem – pretvara poznati koncept leka u problem, pre nego u rešenje. Zaista je razočaravajuće – kao što pokazujem u eseju „Igra majki” – to što su, nakon što je Frojd izumeo novu vrstu osobe zvanu psihoanalitičar, neki kliničari počeli da veruju da psihoanalitičar treba da bude, na neki način, „nalik” majci. Psihoanalitičari kasne po pitanju tog problema nenalikosti.

Dakle, psihoanaliza je počela kao neka vrsta virtuozne improvizacije u okviru medicinske nauke; a sama slobodna asocijacija – koja je srž psihoanalitičkog tretmana – jeste ritualizovana improvizacija. Međutim, Frojd je bio odlučan da psihoanalizu zvanično zadrži u području naučne strogosti, delom, kako mi se čini, zato što je isuviše teško dati legitimitet improvizaciji – i prodati je – izvan kulta genija. Izumom psihoanalize – ili zapravo, otkrićem onoga što je on nazvao nesvesnim – Frojd je nanjušio jednu zabrinjavajuću mogućnost: da će ona postati profesija improvizatora. A u etosu Frojda i njegovih sledbenika, improvizacija je bila bliža nadahnuću umetnika nego disciplini naučnika. S pogledom uperenim ka budućnosti, i uprkos rasponu svojih ličnih interesovanja u kulturi, Frojd je želeo da smatra sebe naučnikom. Kada se osvrnemo unazad, zapravo se čini da je najvećim delom spoj nespojivih tradicija – i tradicionalno razdvojenih disciplina – proizveo nove maksime koje se nazivaju psihoanalitičkom teorijom. Ista ta radoznalost, koju je Frojd iznova pokušavao da opiše, uvek je oportunistička.

Ne moramo da idealizujemo, bilo neodređeno, bilo improvizovano, da bismo smatrali činjenicom da je psihoanalizi teško odrediti mesto – po čemu se razlikuje od mnogih sebi sličnih pojava – jedna od njenih karakterističnih vrlina. Takođe, ova vrлина ne mora da bude razlog za strepnju – uprkos razilaženjima i sintetisanjima teorija (vođenju „dijaloga“) u savremenoj psihoanalizi – zbog nje psihoanaliza ne mora da postane cirkus sa isuviše tačaka u programu. Nema razloga zašto bi se psihoanalitičari slagali jedni s drugima – bili oni revnosni sledbenici ili blago pluralistički nastrojani – niti ima ikakvog razloga da se veruje da će, ako se ostvari savršena sinteza sukobljenih teorija, ona progovoriti u analitičaru poput boga koji mu govori šta da radi u svakidašnjoj zbrci psihoanalitičke seanse. Repertoar može biti korisniji od ubeđenja; naročito ako se ima u vidu da postoje međusobno različite vrste dobrog života.

Ona psihoanaliza koja mene zanima – i o kojoj govorim u ovim esejima – pokušava da uradi upravo to. Obilato koristi analogiju i promiskuitetna je u svojim referencama jer sam proces poređenja i i suprotstavljanja, mešanja i uklapanja, nudi mogućnost živopisnijih i raznolikih redeskripcija. Život je uvek neistražen – ili beskrajno neistraživ – zato što se uvek može opisati na različite načine, s različitim tačkama gledišta. Psihoanaliza može dobro da prikaže načine na koje neke tačke gledišta postaju zasićene autoritetom; ali je takođe isuviše dobra u tome da sama za sebe preuzima autoritativnu tačku gledišta. Ako se jezik psihoanalize združi sa drugim jezicima umesto da se samo gomila – ako cirkuliše neobičnim mestima s drugim jezicima – psihoanaliza može biti oslobođena stava sveznalice, zbog kog deluje smešno; sveznalice koju je stvorila „divna izolovanost“, fantazija o unutrašnjoj superiornosti u toj profesiji. I održava u životu potencijalno visokoparnu ironiju da su psihoanalitičari stručnjaci – ako su uopšte za nešto stručnjaci – za činjenicu da ne postoje stručnjaci za ži-

vot. Psihoanaliza je priča – i način pripovedanja – koja nekim ljudima pomaže da se bolje osećaju. Ali postoje, i postojale su, mnoge priče u kulturi i u drugim kulturama kroz koje ljudi ispituju svoje živote i rade im još neke druge stvari. Psihoanalizu – kao oblik razgovora – vredni koristiti samo ako zahvaljujući njoj naši životi postaju zanimljiviji, ili smešniji, ili tužniji, ili napaćeniji, ili šta god što je u vezi s nama samima a što cenimo i želimo da istaknemo; a naročito ako nam pomaže da otkrijemo nešto novo o sebi što nismo znali da bismo mogli da cenimo. Nove vrline su iznenađujuće retke.

Budući da je psihoanaliza nova pojava koja neprestano evoluirala, jedna od upečatljivijih vrlina psihoanalize je to što može da nam da novi tekst o onome što nam je bitno (kao što nam je bitno ljubljenje, golicanje, i dosađivanje). Ali sama psihoanaliza sada je postala raspoloživa kao analogija, a analogije, naravno, funkcionišu na oba kraja. Ako psihoanaliza može da doprinese da briga postane zanimljivija, onda briga može da učini da psihoanaliza, takođe, bude još zanimljivija. Toj vrsti entuzijazma je psihoanaliza naročito sklona – što je veoma značajno – i zbog toga je Frojd pokušao da koristi ideju nauke da bi upravljao, da bi saobraćaj išao jednosmernom ulicom. Kada je to uradio u, na primer, tekstu „Pitanje sve-tonazora” u *Novim uvodnim predavanjima u psihoanalizu*, postao je neobično glasan u svom odbacivanju filozofije, umetnosti i religije, praveći od njih karikature u svojoj promociji nauke kao vrhovnog metoda ljudskog istraživanja. Nauka, i psihoanaliza kao nauka, mogu da se iskoriste da se objasni religija, ali religija ne može – štaviše i ne sme – da se iskoristi kako bi se objasnila nauka. Nauka, kako pokazujem u eseju „Psihoanaliza i idolatrija”, postaje za Frojda metod za koji veruje da je najviše izuzet od nerealističnih žudnji, i da je stoga najistinitiji (i uprkos činjenici što odnos prema istini postaje sadomazohistički pošto je istina ono čemu je bolje da se pokorimo). Pošto je, putem psihoanalize, želja postavljena

u središte mentalnog života, želja onda postaje saboter, zagađivač, istine.

Time što je psihoanalizu toliko uporno dovodio u vezu s naukom – potragom za istinom bez obzira na vrednost – Frojd kao da je takođe mogao da izuzme sebe i svoju „novu nauku” od starog pitanja šta je dobar život. Ali naravno da su njegov strah od priželjkivanja i njegovo poricanje da je psihoanaliza oblik etičkog istraživanja u vezi; zato što druga verzija tog pitanja „Od čega se sastoji dobar život”, glasi: „Kakva osoba neko želi da bude?” Potpuno razumljivo, to je bilo pitanje – kao i veza – od kojeg su Frojd, i psihoanalitičari nakon njega, zazirali. Ipak je neobično da se priželjkivanje ozbiljno shvati. Kada bi se ozbiljno shvatalo na psihoanalitičkoj obuci, na primer, pitanje za učenika u bilo kom trenutku ne bi bilo: „Da li ovo radim kako treba?”, već: „Da li želim da budem takva vrsta osobe koja, recimo, u ovom trenutku odbija da odgovori na pacijentovo pitanje?”

U onoj meri u kojoj je psihoanaliza esencijalistička – kada, na primer, psihoanalitičari tvrde da veruju u nagone, razvoj ili urođena predubeđenja – može samo da se trudi da pomiri ljude sa onim što oni jesu govoreći im šta je to. U Frojdivom radu, kao što znamo, postoji inspirativna kontradikcija: s jedne strane, on opisuje šta je život, razvojno napredovanje kroz oralnu, analnu i falusnu fazu podstaknuto „ratom” između dva fundamentalna instikta, Erosa i Tanatosa; a s druge strane, opisuje nesvesno koje je, po definiciji, saboter razumljivosti i normativnih životnih priča. Štaviše, psihoanaliza, kako je Frojd opisuje, mogla bi da nas navede da se zapitamo zašto je toliko teško zamisliti život *bez* normativnih životnih priča. U tom kontekstu, dobar život je ili uspešno savlađivanje manje ili više unapred određenih razvojnih projekata (pri kojima pitanje „Ko ih je odredio?” može delovati nebitno); ili može da bude nešto što smišljamo u hodu, u skladu sa svojim željama, u verzijama koje se beskrajno umnožavaju i međusob-

no takmiče, tako da nesvesno, kao što je opazio Ričard Rorti, podstiče naše najbolje tekstove.² Psihoanaliza u toj verziji ne može da pomogne ljudima zato što nikome ništa ne fali; može samo da ih podstakne na korisne i zanimljive razgovore. Zato bi se onda moglo reći da je, kao oblik tretmana, psihoanaliza razgovor koji ljudima omogućava da shvate šta ih to sprečava da vode one razgovore koje žele da vode i kako to počnu da veruju da su ti razgovori baš oni koje vredi želiti. Umesto: psihoanaliza je razgovor koji pomaže ljudima da se vrate na pravi put. Drugim rečima, psihoanaliza je pre profesija radoznalosti nego profesija koja pomaže. Naravno, jedna od prećutnih pretpostavki psihoanalize je da ne može biti dobrog života, i da ne može biti radoznalosti, bez razgovora.

Isto tako, psihoanaliza ne preuzima vrednost pisanja (analiza se ne bi mogla obavljati kao prepiska, iako neki slučajevi analize zvuče veoma nalik prepisci). Međutim, ona distinkcija koju sam isticao u vezi sa tretmanom psihoanalize takođe važi i za pisanje psihoanalize. Jedna od drama koju ove eseji pokušavaju da prikažu – i koja je prisutna u svakom kliničkom susretu – jeste antagonizam između već ispriповedanog, istraženog života razvojne teorije i uvek potencijalnog života koji je nagovešten idejom nesvesnog. U srži Frojdovog nastojanja leži konflikt između znanja šta je život i osećaja da život u sebi sadrži nešto zbog čega takvo znanje nije moguće. Dakle, u jednoj vrsti psihoanalitičkih pisanih radova teoretičar će nam govoriti, zahvaljujući svom znanju o razvoju ili sadržaju unutrašnjeg sveta, kakav bi život trebalo da bude, koliko god da je to provizorno sročeno. A u drugoj vrsti psihoanalitičkog pisanja – koje u svom najekstremnijem i ponekad najnadahnutijem obliku pretenduje da oponaša ideju nesvesnog – na delu je neka drugačija vrsta svesne želje: umesto da informiše čitaoca, pokušava, kao što bi rekao Emerson, da vrati čitaoca

² Vidi *Pragmatism's Freud: The Moral Disposition of Psychoanalysis*, ur. Joseph H. Smith i William Kerrigan, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1986, str. 7.